

Hol fog megszületni Szent Márton?

Gondolatok a Sabaria (Savaria) kérdéshez

(Csóka J. Lajos OSB. tanulmánya alapján, és előtte tisztelegve)

A XIX. második felében lángolt fel és nagy port kavart a Sabaria (Savaria) Sicca – Sabaria (Savaria) (Pannonhalma–Szombathely) kérdés. Azokban az években illetve abban a korban valódi történetkutatói probléma volt és mindenki úgy gondolta, hogy az eldöntendő kérdésre létezik egy megalapozott, megdönthetetlen válasz.

A kérdés egyszerű volt: "Hol született Szent Márton?"

Ez a nem is egyszerű kérdés e század hatvanas éveinek végén és a hetvenes éveinek elején ismételtelen felkorbácsolta az indulatokat. Ma - úgy gondolom - inkább identitásbeli kérdés, akár Szombathelyen, akár Pannonhalmán. Városunkban ez párosul a település tősgyökeres lakosai közül főleg az idősebbekben élő, és olykor máig fájó, névelvétel elleni néma tiltakozással. Ugyanis 1965-ig Győrszentmárton volt a község (ma város) neve. A környék idősebb lakosai a mai napig "szemmártoni"-ként emlegetik a pannonhalmaikat.

A régmúlta visszamutató vita során két alapvető kérdés igazolása vagy cáfolata fogyasztotta a tintát és papírt, esetlegesen a türelmet és a tényszerű történelem szemléletet.

1.) Létezett-e két Sabaria (Savaria) az egykori Pannóniában?

2.) Ha igen, akkor melyikben ringott a tours-i püspök bölcsője?

Az első kérdés ma már nem képezi vita tárgyát. Sabaria (Savaria) Sicca az megegyezik a mai Pannonhalmával, pontosabban a körülötte volt római falvak valamelyikével (a Ravazd melletti Packalló a legvalószínűbb). A második kérdésre már sokkal érzékenyebben reagálnak a témában elmélyült kutatók vagy érdeklődők.

Nem oktan és nem haszontalan, ha megpróbálunk választ találni arra, méltán ünnepeljük-e Pannonhalmán Szent Mártont, mint a falu szülöttét.

A válaszkérés oka pedig az, hogy minden településnek fel kell tudni mutatnia történelmi nagyságait, mert az büszkeséget ad, identitástudatot növel és így jobban megbecsülhetjük szülőföldünket.

Pannonhalmi (sőt győrszentmártoni) születésű lévén – természetesen – a Sabaria (Savaria) Sicca-ban való születés mellett szóló érveket sorakoztatom fel. Tudva azt, hogy most, itt nem fog eldőlni a "nagy kérdés".

Induljunk ki az alapoktól. Miért képezi vita tárgyát a születési hely meghatározása?

Sulpitius Severus Szent Márton életrajz írója a születés helyéről annyit ír csupán, hogy "*Martinus Sabaria Pannonia(o)rum oppido oriundus fuit...*" Tehát Szent Márton a pannoniai Sabariában (Savaria) látta meg a napvilágot. Az életrajzban említett Sabaria (Savaria) Szombathellyel való azonosítása az egykori város ismertebbségére hivatkozva azért volt

téves mert Sulpitius Severus nem csak Sabaria (Savaria) pontos helyét, de Márton születési dátumát sem adta meg. Erre a miéltre pedig csak az lehet a válasz, hogy az életrajz írója az alannyal egyetemben nem tulajdonított neki jelentőséget. Azt pedig jól tudjuk, hogy ma már Pannonhalma ismertebb település. Tehát azért mert nincs lokalizálva Sabaria (Savaria) , az nem jelentheti automatikusan az akkor ismertebb települést. Az "oppido" (kisebb város) jelentése pedig a bizonytalanság növelését szolgálja csupán. Ide kívánczok egy hazai példa. Ha valaki a jelenlegi Magyarországon, Balatonon születik és az életrajzírója csupán annyit jegyez fel róla, hogy a magyarországi Balatonon született, akkor mindenki szerte a világban, de még idehaza is a közép-dunántúli tó környékére teszi születése helyét. Senki sem gondolna arra – legalábbis kevésen –, hogy az a bizonyos Balaton az a Heves megyei község lenne. Ez a szituáció pedig egyáltalán nem igazolná azt, hogy ama település nem is létezik.

A már említett Pannonhalma környéki római települések egyike Pannónia volt. Több okirat így említi, tehát annak tényét tagadni – mint ahogy azt Tóth Endre teszi (Vigília, 1974., 310.p) – fölösleges. Már pedig ha valaki a helyszínen vizsgálja a kérdést könnyedén megállapíthatja, hogy egyáltalán nem kizárt annak lehetősége, miszerint Szent Márton nemhogy nem volt tisztában születése helyével, de nagyon pontosan ismerhette azt. Ezért annak pontos meghatározása miatt mondhatta a "pannóniai Sabaria" nevet életrajzírójának. Ugyanis a környék valamennyi forrása körül – melyek mára már szinte kivétel nélkül elapadtak – volt egy-egy kisebb település, ezek együttes neve lehetett Pannónia. Az sem kizárt – mivel a „pannónia”, "pannon" név eredete máig nem bizonyított –, ahogy Veszprém megye Veszprémről, úgy Pannónia tartomány erről a Pannóniáról kaphatta nevét. Ezt igazolni látszik egyik legősibb földrajzi nevünk a Pándzsa patak nevének vizsgálata, amelyet még az e század elején is „Pansa”-nak vagy "Pánzsa"-nak hívtak, ez a „Pannosa” elízióval bekövetkezett rövidülése volt. Ez pedig nem jelent mást illír nyelven, mint pannon mocsár, pannon láp. Tehát nem zárható ki, hogy Szent Márton születése helyének „Pannóniája” megegyezik a Pándzsa patak „Pannóniájával”.

Szent Márton Kr.u. 356-ban haza látogatott és ezen útja alkalmával megtéríti és megkereszteli édesanyját. Apját nem sikerül megtérítenie és ez felvet egy-két gondolatot. Kr.u. 313-ban Nagy Konstantin császár milánói rendeletében szabad vallásgyakorlatot adott a keresztényeknek és államvallássá tette azt. Mivel Sabaria (Savaria), a mai Szombathely, Márton haza látogatásakor nagyváros és tartományi illetve kereskedelmi központ volt, negyven év távlatában ki kellett alakuljon a kereszténység társadalmi életre való oly mértékű hatása, hogy Szent Márton apja – mint kiszolgált katona, veterán tribunus – felvegye a császár és az állam vallását. A társasági élet akkori szokásait figyelembe véve nehezen képzelhető el, hogy a társadalmi élet ezen fokán megengedhette volna magának egy ekkora városban egy tribunus, hogy dacoljon "az aktuális istenséggel".

Szent Mártonnak az ariánusok között vezetett útja amikor hazalátogatott, őket vissza akarta téríteni az egyházhoz. Az arianizmus pedig az Illyrikumban terjedt el, melynek központja a mai Eszék (Mursa) és Belgrád (Singidunum) volt. E szempontból is tanúskodik (tanúskodhat) számunkra a Pándzsa patak neve, ugyanis illírek a jelenlegi Pannonhalma vidékén is élhettek, akik vallási szokásaikat magukkal hozhatták, és itt akart Szent Márton missziót teljesíteni közöttük. Ezt a Pannonhalma környéki ásatások kereszténységre utaló gyér leletei is igazolni engedik. Ellentétben Szombathellyel.

Az előző két véleménynél sokkal erősebb érv az a körülmény, hogy Nagy Károly Kr.u. 791-ben Omundesthorf-nál adott hálát az avarok legyőzéséért és sikeréért. Ugyanitt találkozott Kr.u. 890-ben Arnulf német király és Szvatopluk morva fejedelem. Miért volt oly jelentős e hely, ami ma az Ámánd-hegy nevet viseli Pannonhalma, Gyórság és Pánzmándfalú között? Nincs rá más magyarázat, mint a katonaszent születése helyén kialakult kultusz és esetleges, de inkább bizonyos szentély ismertsége. A szentély létezésének tényét az 1961/62-es ásatások igazolják, melyek egy karoling kori kis templom vagy szerzetestelep maradványait tárták fel.

Géza és István 996-ban a Sabaria (Savaria) Sicca közelében lévő Pannónia fölött emelkedő hegyen adott otthont a hittérítő bencéseknek. Ez volt az első kolostor Magyarországon. Az alapítólevélben 1002-ben "Mons Sacer Pannoniae"-nek (Pannónia Szent Hegyének) nevezi és rendkívüli kitüntetésekkel biztosított apátjának.

Miért nevezték már akkor szent hegynek? Miért adott kiváltságokat a hely szellemére hivatkozva a király?

Szent István tudatosan karolta fel a hagyományokat és kivétel nélkül az ősi alapokon szervezte meg a dunántúli püspökségeket. Szombathely pedig a győri püspökséghez tartozott. Miért nem alapított ott önálló püspökséget István, ha az általa és apja által is olyannyira tisztelt személy születési helyét kellett volna tisztelnie abban a városban? A győri püspökség miért nem kérte magának – mármint Szombathelynek – Szent Márton születési helyének „kiváltságát”? Egy 1237-ből származó oklevél szerint Sabaria (Savaria) temploma Szűz Mária oltalma alatt állott!

Azt pedig igen nehezen lehet elképzelni, hogy a köztudottan tudós bencések egy nem létező településhez találtak volna ki egy nem valós történetet, ehhez alaptalanul megteremtették volna a nemlétező kultuszt és minderre alapították volna kolostorukat. Ezt a kolostort pedig különleges státusszal ruhazta volna fel Szent István illetve Róma.

Szent István Nagyobbik Legendája, Szent László, Könyves Kálmán, II.Paszkál pápa, a Vas megyei(!) Walfer ispán oklevelei, Anonymus Gesta Hungarorum, Péan Gatineau tours-i kanonok egy írása és a nyitrai főesperes Albeus 1230-ban IV.Bélának és Oros apátnak írt levele mind-mind Sabaria (Savaria) Sicca mellett szólnak.

A szombathelyi születést először egy 1360-ból való feljegyzés említi, ami egy Szent Márton-kútról tesz említést, melynek neve 1493(!) óta követhető nyomon.

Következtetés képpen csak annyi mondható el, hogy Sulpitius Severus Szent Márton születési helyét a pannóniai Sabariába tette, melyből kettő is volt akkor. Tehát fennmarad(t) a kérdés, hogy melyik Sabaria (Savaria) – volt vagy lesz – az igazi.

Elfogadható az a kissé humoros - de probléma feloldó - vélekedés is, miszerint Szent Márton elég nagy szent ahhoz, hogy két településen legyen a születési helye.

Két dolog azonban bizonyos: Pannonhalmán nem hangozhat el (és nem hangozhatott volna el 1997-ben a Szent Márton szobor avatása során), hogy bizonyított tény miszerint Szent Márton a mai Szombathelyen született. A másik bizonyosság a tours-i érsek szájából hangzott el 1996. november 11-én. Eszerint Szent Márton születési helyét ketten is magukénak mondják, de egy dolog biztos, hogy a Tours melletti Candes-ben halt meg és Tours-ban van eltemetve.

Nos, ez az, ami biztos!

Siska Gábor